

Mietteitä eletystä ja koetusta

Apuselostuksen Karjalan nykyproosasta Kirjailijain 7. liittokokouksessa teki filologian tohtori Eino Karhu.

Elettymme sisältää raskaan sodan ja suuren voiton. Nyt juhlimme sen kolmattakymmenettä vuosipäivää.

Sotaromaani, sotaa kuvaava kirjallisuus, ihminen sodassa — kaikki nämä kirjallisuudessa meille totunnaisiksi muodostuneet käsitteet ja sanonnat todistavat miten suuri merkitys toisen maailmansodan tapahtumien ymmärtämisellä yhä on neuvostokirjallisuudelle.

Elämämme on suuresti muuttunut näinä kolmenakymmenenä rauhanvuotena. Ovat tasoittuneet taisteluhaudat ja pommikuopat, poltetut kylät ja kaupungit on jälleenrakennettu ja ovat varttuneet uudet sukupolvet.

Muisto sodasta silti elää, milloinkaan eivät unohdu ne kaksikymmentä miljoonaa neuvostoihmistä, jotka kaatuivat isänmaan vapauden ja riippumattomuuden puolesta. Kaupungeissamme palavat ikuiset tulet, nurmi ei pääse peittämään veljeshaudoilta vieviä polkuja. Yli miljoonan neuvostosotilaa maalliset jäännökset lepäävät niiden naapurivaltioiden maassa, joiden vapauden puolesta he antoivat henkensä.

Kaikki, vieläpä pienet lapsetkaan, jotka ovat eläneet ja kokeneet sodan, eivät unohda sen kauhuja. Niille nykyajan nuorille taas, jotka eivät koskaan ole nähneet sotaa, muistuttavat siitä vanhenevien isien arvet ja äitien murheelliset kertomukset.

Sota jätti sanastoomme äärettömän katkeria sanoja, jotka tänäkin päivänä kouristavat sydäntä: kuolinsanoma, blokadi, nälkätauti — —.

Samalla sodan aikana syntyi myös suurta sankaruutta sisältäviä käsitteitä, sanontoja, sanasymboleja, jotka ilmentävät ihmisen lujaa moraalista järkkymättömyyttä: lentokoneen ohjaaminen törmäykseen, ampumaukon peittäminen ruumiillaan, kaksikymmentäkahdeksan panfilovilaisista — —.

Neuvostokansan voitto mennessä sodassa oli ilmaus suuresta historiallisesta oikeudenmukaisuudesta. Merkittäviksi historian pylväiksi muodostuvat, kuten tunnettua, vain oikeudenmukaiset vapaussodat, yhteiskunnallisen edistyksen puolesta käydyt sodat. Niin on ollut ennen, niin on myös nykykaudella. Suuret kirjailijat ovat tämän ymmärtäneet hyvin ja osoittaneet useinkin terävänäköisyyttä ja historiallista vaistoa tapahtumien arvioinnissa. Muistettakoon Goethen kuuluisat sanat Ranskan vallankumouksellisten joukkojen Valmin luona saaman voiton jälkeen: »Hyvät herrat, me olemme uuden aikakauden synnyn todistajia ja teillä on oikeus sanoa nähneenne sen alun omin silmin.»

Kansojen taistelu vapauden ja edistyksen puolesta avaa ihmiskunnalle uusia henkisiä ja siveellisiä nä-

köaloja ja juuri siksi ne ovat olleet tärkeä aihe kirjallisuudelle.

Kuten tunnettua taistelee sodassa vähintään kaksi, useimmiten erilaiset tavoitteet omaavaa puolta. Vastavasti sodassa ilmenee tosisankaruutta ja valesankaruutta. Lyödyt hitleriläiset kenraalit sepittelevät nykyään uutterasti muistelmateoksia ja huokailevat etsiessään uusia Shakespeareja ylistämään maasta taivaaseen heitä ja luomaan sankaritragedioita fasistilaumojen sotaretkistä ja tappioista. Oletettavasti ei kuitenkaan yksikään tosi lahjakas kirjailija onnistuisi luomaan moisille rosvoretkille sankarimainetta.

Kirjallisuudelle ei ole tärkeätä sotasankaruus sellaisenaan, vaan totuus oikeudenmukaisen vapaussodan sankaruudesta. Tätä totuutta eivät Lännessä täysin selvästi ymmärrä aina edes sivistyneetkään kirjallisuuden tekijät. Siitä johtuikin, ettei ymmärretä länsimaisen sotaromaanin ja Suureen Isänmaalliseen sotaan liittyvän neuvostoromaanin periaatteellista eroa. Muistuu mieleen eräs huomattava suomalainen publisisti, joka julkaisi sodan jälkeen joukon mielenkiintoisia ja hyödyllisiä kirjoja ja joka useita kertoja kävi Neuvostoliitossa ja tapasi henkilökohtaisesti monia neuvostokirjailijoita. Hän oli vilpittömästi kiinnostunut neuvostokirjallisuudesta, meidän sotaromaaneistamme ja ihmetteli, miksi ei meidän sotaromaanimme ole samanlainen kuin Lännessä. Eräässä kirjassaan hän vertasi Aleksandr Bekin Volokolamskin valtatieitä Väinö Linnan romaaniin Tunteen sota. Tämä kirjailija sanoi, että Linnateki romaanissaan pilkkaa virallisesta patriotismista, militaristisista tunnuksista, kenraalien päiväkäskyistä ja ministerien puheista. Tähän satiiriseen, Väinö Linnan taiteellisen lahjakkaasti korostamaan iwaan sisältyikin se uusi, jonka tämä romaani toi Suomen kirjallisuuteen ja jonka vuoksi sillä oli niin valtava menestys. Aleksandr Bekin romaanissa ei tämä suomalainen publisisti löytänyt enempää sodanvastaista satii-

ria, sankarimaiseen madaltamista kuin valepateettisuuden ivaakaan. Tässä päinvastoin oli kaikki sangen vakavaa, oli usko ihanteittemme järkkymättömyyteen, eikä minkäänlaisesta aatteellisesta devalvaatiosta voinut olla puhettakaan. Tämän perusteella suomalainen kirjailija vihjaili ettei sodanjälkeisessä neuvostoliittolaisessa romaanikirjallisuudessa näy tapahtuneen minkäänlaista edistystä ja muutoksia.

Länsimaisten intelligenttien tällaisiin katsomuksiin ei aina sisälly pahaa tarkoitusta. Se saattaa olla yksinkertaista ymmärtämättömyyttä, mikä johtuu länsimaiden tyyten erilaisesta henkisestä ilmapiiristä. Suomen kirjallisuudessa ei voida oikealla tavalla ymmärtää paitsi yksityisten kirjailijain tuotteita myöskään kokonaisa kirjallisuussuuntia ellei oteta huomioon sitä entisten aatteiden arvomenetysprosessia, joka alkoi sodanjälkeisinä vuosina. Suomalainen kirjallisuusarvostelu on pannut merkille, että monet ilmiöt sodanjälkeisessä Suomen proosakirjallisuudessa ja 1950-luvulla tapahtunut suomalaisen runomitan uudistus — melkein yleinen vapaaseen runomittaan ja uusiin vertauskuviin siirtyminen — johtuivat ennen kaikkea yhteiskunnallisista ja ideologisista syistä. Sodan traagisen kokemuksen tuloksena katosi usko Suomessa kauan vallinneeseen kansallis- ja sotakiihkoiseen ideologiaan, tapahtui monien entisten käsitteiden, stereotyyppi-ilmaisujen ja symbolien arvonalennus. Tämän yleisen prosessin yhtenä ilmentymänä kirjallisuudessa oli kapina aikaisempien kirjailijoiden »romanttista kieltä» vastaan. Suomen uusi lyriikka ja proosa kokivat tilapäistä yleisten käsitteiden pelkoa, kirjailijat pyrkivät puhumaan vain omissa eikä joidenkin yhteiskuntaryhmien nimissä, he pyrkivät peräti yksilöllisten tunteittensa, välittömien mielentilojensa mahdollisimman konkreettisiin ilmaisiin, joka johtikin sitten koko kuvakielen muuttumiseen. Kriitikot vertasivat sodanjälkeistä Suomen kirjallisuuden tilannetta eräissä länsi-

maissa ensimmäisen maailmansodan jälkeen ilmestyneeseen ns. kadonneen sukupolven kirjallisuuteen. Muisteltiin Hemingwayn romaania Hyvästi, aseet, luutnantti Henryn merkittäviä ajatuksia siitä, että vain kylien ja jokien konkreettiset nimet olivat säilyttäneet vielä jonkinlaisen merkityksen, kun taas sellaiset abstraktiset sanat kuin »kunnia, uroteko, uljuus» tuntuivat jopa säädyttömiltä. Samoin 50-luvun Suomen kirjallisuus, kuten kirjallisuusarvostelu tähdentää, ei luottanut ns. yleiseen mielipiteeseen ja karttoi ylipäänsä yleistyksiä (vaikka tämä tietysti oli vain näennäistä karttamista, sillä pessimistinen maailmannäkemyks oli monille uusille runoilijoille jo sellaisenaan yleistys). Uusi lyriikka ja proosa pitivät lähtökohtanaan sitä, että todellista oli vain *henkilökohtainen todellisuus, minun maailmani* äärimmäisen konkreettisesti ilmaistuna. Kirjailijain huomio oli keskitynyt kieleen, täysin vastaavan kuvallisuuden etsintään, ensi tilalle asetettiin muodon ja kielen alalla tapahtuva kokeilu.

Joistakin näiden etsintöjen myönteisistä seikoista huolimatta ei voida kuitenkaan kieltää, että *yleisen todellisuuden* hajoaminen eristettyihin *yksinäisiin todelluuksiin* heijasti syvää maailmankatsomuksellista kriisiä ja johti monissa tapauksissa äärimmäisen subjektivistisiin lyriisiin ilmaisuihin. Arvostelijat ja kirjailijat valittivat lukijoiden piintynyttä ymmärtämättömyyttä, kun taas lukijajoukolla tällainen kirjallisuus oli eliittikirjallisuutta. Viime vuosina on tästä eliittimäisyydestä alettu huomattavassa määrin vapautua, edistykselliset kirjailijat kiinnittävät yhä enemmän huomiota yhteiskunnallisiin ongelmiin. Taiteilijain keskuudessa on huomattavassa määrin havaittavissa kiinnostusta realismiin. Lähtökohtana eivät ole formalistiset etsinnät, vaan elämänsuhde, yhteiskuntaihminen tulee taiteeseen, ongelmana on hänen elämänsä valinta. On luonnollista, kun edistykselliset taiteilijat pitävät kirjalli-

suutta ja taidetta elämän tiedostamisen keinona, silloin ei tule enää yhteiskunnallisten yleistysten pelkoa ja halua rajoittaa luomistyön piiriä *yksilölliseen todellisuuteen*.

Neuvostokirjallisuudelle ja sitä suuremmalla syyllä sotaa käsitteleville teoksille on sellainen yksilöllisen tajunnan eristäytyminen koko kansan yhteisistä kohtaloista tietenkin elimellisesti vierasta. Mitään yhteistä ei tällaisen eristäytymisen kanssa ole myöskään niillä siihen aikaan kirjallisuusarvostelumme alalla syntyneillä väittelyillä ns. taisteluhautatotuuksista ym., joissa käsiteltiin kysymystä sodan taiteellisesta kuvaamisesta. Näissä väittelyissä pohdittiin, onko sotaa kuvattava laajoina sankarillisina yleiskuvina monine eri tasoilla sattuvine tapahtumineen, vai olisiko keskityttävä erinäisten taistelutuokioiden moraaliin ja psykologisiin tutkimuksiin ilman että näihin tapahtumiin osallistuisi kokonaisia divisioonia, armeijoita tai armeijaryhmiä. Kirjallisuuden käytäntö osoittaa, että kumpikin kuvaustapa on oikeutettu ja voi johtaa vaikuttaviin tuloksiin, kunhan kirjailija on saanut otteen johtoaatteen ja pystyy taitavasti toteuttamaan sen. Esimerkiksi Vasil Bykovin pienenisromaani Sotnikov tai Viktor Astafjevin Paimen ja paimentyttö eivät ole vähemmän kiinnostavampaa lukemista kuin jotkut tapahtumarikkaat moniosaiset sotaromaanit.

Fasismien voittamiseksi oli opittava vihaamaan sitä. Verisissä taisteluisissa fasismia vastaan muodostui tuon tuostakin tilanteita, jolloin vielä aivan nuorten, vasta elämään astuneiden oli tukahdutettava itsessään nuoruuden herkkäuskoisuus ja opittava katsomaan maailmaa kiväärin tähtäimestä. Mutta neuvostosotilasta ei silloinkaan jättänyt ajatus, että ilman vihaa fasistista ruttoa kohtaan, ilman julman ja verisen vihollisen voittamista ei tule olemaan sitä valtavan suurta vapauden maailmaa, jonka nimessä vallankumouksemme oli suoritettu.

Mitä edemmäksi Suuri Isänmaalli-

